etimoanelor lexicale şi afixale din latina cultă; un procedeu de adaptare a neologismelor, productiv şi în prezent, este „românizarea" împrumuturilor, adaptarea analogică a acestora după model moştenit (ex. *cuvenință*, românizare a lat. *convenientia*; *expune*, din lat. *exponere*, după *pune*; *prezice*, din fr. *prédire*, după *zice* etc.), fapt care creează o apropiere formală şi semantică între cuvintele moştenite şi cele împrumutate; relația de paronimie şi de omonimie dintre cuvintele moştenite şi cele împrumutate aparținând aceleiaşi familii lexico-etimologice este vizibilă inclusiv în ceea ce priveşte existența dubletelor etimologice (ex. *blestema*, *blama* şi *blasfema*; *chema* şi *clama*; *cuveni* şi *conveni*; *închide* şi *include* etc.); unele cuvinte moştenite au reprezentat modele analogice de reinterpretare etimologică a împrumuturilor (ex. *locui*, cu forma veche *lăcui* (< magh. *lakni*), a fost apropiat de *loc*, ceea ce a atras includerea verbului în familia substantivului *loc*) etc.

Cartea lui Cristian Moroianu este o abordare a fondului lexical moştenit atât din punct de vedere diacronic, al originii, cât, mai ales, din perspectivă diacronică şi sincronică deopotrivă, a relațiilor cu latina savantă şi cu corespondentele neologice din principalele limbi romanice, fiind confirmată premisa de la care a fost începută această analiză: rolul important al fondului lexical moştenit în configurarea treptată a limbii române. Lucrarea constituie un model de cercetare ştiințifică riguroasă, extrem de utilă atât pentru filologi, cât şi pentru elevi şi studenți, şi poate fi urmată, aşa cum speră şi autorul, de „o cercetare similară a celorlalte baze moştenite, substantivale şi adjectivale, prezente în corpusul lexical rezultat, care să întregească şi să confirme, cu date suplimentare, rezultatele acestui demers" (p. 8).

IULIA BARBU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"

OLIVIU FELECAN, NICOLAE FELECAN, *Multum in parvo. Expresii şi citate latineşti adnotate*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, Editura ARGONAUT, 2013, 201 p.

Cartea pe care ne-o propun cei doi autori se înscrie în seria lucrărilor lexicografice valoroase dedicate expresiilor şi citatelor din limba latină[1]. Dicționarul nu este o reluare a celui precedent, realizat de aceiaşi autori – *Dicta memorabilia. Dicționar uzual adnotat de sigle, expresii, maxime şi citate latine* (București, Editura Vox, 2007) –, ci constituie o lucrare nouă, atât prin formă, cât şi prin conținut. Autorii au selectat un material vast şi divers, cuprinzând texte celebre în limba latină, numeroase citate din autori şi epoci diferite, din care se degajă o serie de învățături specifice culturii antice, care reprezintă fundamentul culturii universale. Scopul declarat al lucrării este unul întreit: 1. de a le pune la dispoziție celor dornici de informare expresii şi citate latine; 2. de a oferi traducerea exactă a acestora, precum şi variante ale lor; 3. de a arăta faptul că civilizația modernă se sprijină pe zestrea culturală a Antichității.

Multitudinea lucrărilor dedicate diverselor aspecte ale limbii latine (culegeri de aforisme, citate, expresii, proverbe etc.) atestă faptul că aceasta „se bucură în continuare de prestigiul unanim recunoscut al unei limbi clasice prin excelență, obiect de învățământ, model stilistic şi perpetuă sursă de înnoire a vocabularului intelectual european." (Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna latinitatis. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Iaşi, Ed. Polirom, 1996, p. 5). Latiniştii, subliniază autorii, consideră că fundamentul educației romane se baza pe câteva valori, dintre care se detaşează: pragmatismul, religiozitatea şi

[1] Merită amintită cu această ocazie o lucrare mai veche, la fel de valoroasă: *Latine dicta. Citate şi expresii latineşti*, Ediția îngrijită, indici şi bibliografie de Gh. Alexandrescu, Bucureşti, Editura Albatros, 1992.

BDD-R156 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:09:39 UTC)

antropocentrismul (v. *Cuvânt-înainte*, p. 7). De altfel, aspectul educației era obiectivul oricărei opere de artă romană. Pentru a înțelege cultura și civilizația romană, este importantă cunoașterea concepțiilor fundamentale despre lume, timp, spațiu, natură, divinitate, societate, mituri și clișee de gândire.

Dicționarul propriu-zis este precedat de un cuvânt-înainte (pp. 7-17), care cuprinde unele considerații privitoare la cultura și civilizația romană, la concepte ca *latina literară*, *latina populară* (*vulgară*), *latina savantă* (*medievală*), precum și un scurt istoric al tradiției limbii latine în cultura română (folosirea alfabetului latin, în special în Transilvania; apariția școlilor cu predare în limba latină, primele menționate documentar fiind în Ardeal; textele timpurii în care se afirmă unitatea de neam, origine și limbă a românilor din cele trei provincii și originea latină a limbii române; meritul școlii Ardelene în impunerea studiului limbii latine ca disciplină obligatorie de învățământ și în proliferarea și organizarea școlilor românești după modelul celor apusene). În provinciile românești, limbile clasice au fost prezente de multă vreme și au fost folosite în diplomație, fără a cunoaște însă apogeul din spațiul occidental, fapt explicabil prin prezența culturii slave în spațiul românesc, care nu a constituit un mediu favorabil pentru contactul cu Antichitatea greco-romană.

Lucrarea fiind concepută după modelul unui dicționar, materialul este prezentat alfabetic, dupa prima literă a primului cuvânt din expresie/citat (chiar dacă primul cuvânt este o prepoziție: ex. *Per pedes apostolorum*). Cele mai multe intrări sunt expresii (ex. *Mea culpa*; *Prima verba*; *Pro domo* (*sua*)) etc.), citate din diverși autori latini și greci (acestea sunt cele mai numeroase, unele având un grad ridicat de răspândire în cultura universală), nelipsind nici textele de tip proverbe – așadar, cu autor anonim (*Qualis pater, talis filius* „Cum e tatăl, așa-i și fiul.”, *Qui seminat iniquitatem metet mala* „Cine seamănă nedreptate seceră nenorociri”), palindromuri (grup de cuvinte sau cuvânt care poate fi citit de la stânga la dreapta și invers, fără a-și pierde sensul: *Roma, tibi subito motibus ibit amor!* „Roma, pe neașteptate, cu emoții, îți va veni iubirea!”).

Valoarea lucrării rezidă nu doar în bogăția materialului selectat, ci și în comentariile și adnotările făcute de autorii dicționarului, care sporesc valoarea lucrării. Fiecare intrare beneficiază de o tratare cu caracter enciclopedic: traducerea exactă (urmată de precizarea paternității citatelor: autor și operă, cu indicarea locului exact din operă), informații de ordin istoric, comentarii semantice (inclusiv distincții fine legate de sensul propriu *versus* figurat, v. *Noli me tangere*), uneori, de utilizare în contextul cultural și social actual, variantele sub care mai pot apărea textele citate, fie în literatura latină, fie la alte popoare moderne: ex. *Ad kalendas Graecas* „La calendele grecești”, adică „niciodată”, are varianta în limba latină *Post mortem Dei* „După moartea zeului”, adică „niciodată”, pentru care se menționează expresiile românești sinonime *La paștele cailor*, *La Sfântu-Așteaptă*; la fel, *Qualis pater, talis filius* cunoaște o serie de structuri asemănătoare: *Qualis rex, talis grex* „Cum e păstorul, așa-i și turma”, *Qualis vir, talis oratio* „Așa om, așa vorbă” etc., cf. rom. *Aşchia nu sare departe de trunchi*, *Ce naşte din pisică şoareci mănâncă*; pentru *Multa paucis* „Multe în puține (cuvinte)” se menționează varianta sinonimă *Multum in parvo* „mult în puțin” (formulă care dă și titlul sugestiv al volumului). Extrem de utile sunt unele precizări legate de aspectul normativ: ex. *Magna* (*summa*) *cum laude*, nu *Magna* (*summa*) *cum laud<u>ae</u>* (!), însoțite de explicația greșelii, precizări referitoare la categoria gramaticală a unor cuvinte, acolo unde acestea avea relevanță pentru înțelegerea sensului și a ariei de utilizare a unei expresii (*Vivat, crescat, floreat!* – formulă cu utilizare în mediul universitar și academic, formată din trei verbe la modul conjunctiv prezent) sau un regim cazual special (interjecția *vae* (s.v. *Vae soli*) se construiește cu un nume în dativ, mai rar în acuzativ).

Interesante sunt contextele exemplificatoare pentru uzul în literatura română actuală, autorii selectând texte din autori moderni, ca N. Steinhardt (s.v. *Captatio benevolentiae*, *Mea culpa*), A. Pleșu (s.v. *Memento mori!*), P. Țuțea (s.v. *Homo novus*) etc., precum și numeroasele analogii culturale, trimiteri la utilizarea unei expresii în alte arte, de ex. pictura, sculptura, arhitectura, muzica (titluri de tabouri, de sculpturi, de opere muzicale etc., v. *Memento mori!*, *Noli me tangere* – modele de expresii tratate enciclopedic). Uneori, se fac trimiteri între articole cu semnificații asemănătoare: ex. *Non omnes eadem mirantur amantque* „Nu toți admiră și iubesc

BDD-R156 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:09:39 UTC)

aceleaşi lucruri" – cu referire la gusturile diferite ale oamenilor, v. *De gustibus*. Alteori, sub o expresie-titlu sunt amintite şi alte expresii conexe, având aceeaşi structură şi importanţă: de exemplu, sub *modus vivendi* sunt menţionate: *modus cogitanti*, *modus dicendi*, *modus faciendi*, *modus operandi*.

Dicţionarul propriu-zis este urmat de un *Index nominum*, care conţine lista autorilor citatelor excerptate, precum şi numele unor personaje, locuri şi fapte existente în expresii şi citate, şi un *Index verborum*, ce cuprinde cuvintele (a. latineşti; b. româneşti) pe care autorii le-au considerat potrivite pentru trimiterea la texte. Cele două liste sunt urmate de un *Rezumat*, redat în română, englezăşi franceză,şi de lista bibliografică a lucrărilor folosite pentru selectarea pasajelor exemplificatoare.

Prezentul dicţionar confirmă, prin materialul selectat, că „percepţia omului asupra lucrurilor esenţiale este aproape identică, indiferent de timp şi spaţiu" (p. 188), multe teme păstrându-şi actualitatea şi constituind un patrimoniu cultural şi spiritual al lumii contemporane. Lucrarea se dovedeşte un instrument extrem de util pentru lărgirea orizontului de cunoaştere al oricărui cititor interesat de cultura şi civilizaţia antică.

IULIA BARBU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"

JONATHAN CULPEPER, *Impoliteness: using language to cause offence* (seria *Studies in interactional sociolinguistics* 28), Cambridge, Cambridge University Press, 2011, 292 p.[2]

Cartea profesorului britanic J. Culpeper este circumscrisă unei direcţii de cercetare extrem de dinamice în pragmatica lingvistică, având o vizibilitate crescândă începând cu articolul său publicat în 1996 – "Towards an anatomy of impoliteness". Lucrarea reia unele elemente teoretice şi exemple din studii şi articole anterioare ale autorului, dar conţine numeroase observaţii şi sugestii teoretice şi metodologice noi, precum şi o evidentă deschidere interdisciplinară (teorii pragmatice, cognitive, psihologice, sociologice etc.).

Volumul este structurat în opt capitole (ultimul conţinând concluziile), precedate de o introducere şi succedate de note, referinţe bibliografice şi index. Introducerea anunţă atât direcţia de cercetare, structura cărţii, cât şi apelul constant la verificarea teoriei prin apelul la corpus (diversificat, de la transcrieri ale unor înregistrări audio sau video, descrieri ale unor evenimente percepute negativ de către studenţi, *Oxford English Corpus* la emisiuni TV sau graffiti „universitar"). Datele şi rezultatele sunt circumscrise, cu puţine excepţii, limbii engleze şi culturii anglo-americane.

Primul capitol (*Understanding impoliteness I: Face and social norms*) reprezintă o trecere în revistă a definiţiilor impoliteţii atât din domeniul pragmaticii lingvistice, cât şi din cel al psihologiei sociale sau al comunicării, în încercarea de a găsi puncte de convergenţă. Comune acestor perspective diferite par a fi patru elemente: eul individual (*face*), normele sociale, intenţionalitatea şi efectele emoţionale (primele două prezentate în primul capitol, celelalte în capitolul al doilea). Având ca model consideraţii privind caracterul subiectiv şi evaluativ al politeţii sau politeţea ca efect perlocuţionar, Culpeper ajunge la următoarea definiţie a fenomenului opus politeţii: "Impoliteness is a negative attitude towards specific behaviours occurring in specific contexts. It is sustained by expectations, desires and/or beliefs about social

[2] Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română şi modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

BDD-R156 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 06:09:39 UTC)